

Tudományos Diákköri Dolgozat

**Smart Defense, avagy az európai biztonságpolitika
szakosodása**

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés
2. NATO mint nemzetközi együttműködés
3. NATO mint túlélő
 - 3.1. A környezet változása: az új típusú kihívások megjelenése
 - 3.2. A szereplő gyengesége: a pénzügyi válság
 - 3.3. A kényszer: az amerikai szerepvállalás csökkenése
4. A Smart Defense és a nemzetközi szakosodás
5. A Smart Defense és a játékelmélet
6. Magyarország szerepvállalása
7. Összefoglalás
8. Bibliográfia

Bevezetés

Tudományos Diákköri Dolgozatomban az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) által közvetített új biztonságpolitikai koncepciót, az „Okos Védelmet” (Smart Defense) vizsgálom. A Smart Defense egy új megközelítést jelent, ami az együttműködés újraértelmezésének lehetőségét rejti magában. Ahogy a NATO hivatalos honlapján is olvasható, az okos védelem egy új felfogás keretében közelíti meg a NATO számára szükséges modern védelmi képességek létrehozásának problémáját (NATO hivatalos honlap a). Az okos védelem sikeres alkalmazása esetén a NATO tagállamok képesek lesznek kevesebb pénzből azonos hatásfokú biztonság- és védelempolitika biztosítására.

Témaválasztásom a téma aktualitásából és jelentőségéből fakad. Véleményem szerint az „Okos Védelem” az európai védelem biztosításának szempontjából paradigmaváltásként is értelmezhető, ami nem csak a nemzetközi politikai élet, hanem Magyarország szemszögéből is kiemelt jelentőségűvé válhat.

Elemzésem célja kettős. Céлом egyrészt a Smart Defense születését és létrejöttét magyarázó okok feltárása; másrészt a koncepcióban rejlő lehetőségek bemutatása. Az okokat a NATO hidegháború utáni történetén, a gazdasági válságból fakadó gazdasági megszorításokon, valamint a hadviselés megváltozott eszközein és jelenségein keresztül vizsgálom. A lehetőségeket egy általam felállított hipotézis alapján tanulmányozom, segítségül hívva stratégiai cselekvéseket leíró játékelméleti modelleket, valamint az esettanulmány módszerét.

A fő hipotézisem az, hogy a Smart Defense több szempontból is megfeleltethető a nemzetközi gazdaságtan szakosodáselméletének. A hipotézis bizonyítása végett a nemzetközi kapcsolatok történetét, a politikaelméletet valamint a nemzetközi gazdaságtan területét egyaránt érintem.

Dolgozatom három fő részből áll. Az első részben az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét, mint nemzetközi együttműködésen alapuló szervezetet elemzem saját modellem alapján. Fontosnak és érdekesnek tartom az Okos Védelem koncepcióját először is az együttműködés szempontjából megvizsgálni, mivel a Smart Defense az együttműködés módjának megváltozását és mértékének növekedését eredményezheti.

A második fejezetben a fő hipotézisem analógiáját vázolom fel, és bizonyítom azt gyakorlati példákon keresztül. A harmadik részben az esettanulmány módszerével, Magyarország példájának segítségével szemléltetem az „Okos Védelemben” rejlő előnyöket és lehetőségeket. Úgy gondolom, hogy a Smart Defense által is generált szervezeten belüli változásokhoz Magyarország egyre inkább igyekszik alkalmazkodni, és azokban egyre nagyobb szerepvállalásra törekszik. Ebben a fejezetben Magyarország szerepét és regionális lehetőségeit veszem górcső alá.

Ehhez az előbb említett három témakörhöz kapcsolódik dolgozatom három kérdésköre: Mit is jelent pontosan ez az új koncepció? Miért lett szükség a Smart Defense-re? Mi az összefüggés az Okos Védelem és a közgazdaságtani szakosodás között? Mik az előnyei és a hátrányai? Milyen, a jelenben is látszó kihívások várnak a szövetségre? Érdemes-e egyáltalán Magyarországnak szakosodnia? Milyen szerepet tud Magyarország betölteni ebben az új, átalakuló transzatlanti rendben?

Dolgozatom egyaránt áll argumentatív valamint deskriptív fejezetekből. Az argumentatív részekben a hipotéziseimet vizsgálom, míg a deskriptív fejezetben a NATO történetét mutatom be a szervezet előtt álló kihívások szempontjából, mellyel céloim a szervezet aktuális helyzetét bemutatni.

A Smart Defense témakör magyar nyelvű feldolgozottsága egyelőre hiányos, ami elsősorban a téma újdonságával magyarázható. Az alacsony magyar nyelvű feldolgozottság miatt dolgozatom hiánypótló célt is kíván szolgálni a téma magyar nyelvű szakirodalmában. Dolgozatom megírásakor elsősorban angol, olasz és francia nyelvű, primer valamint szekunder forrásokra támaszkodtam. Elsődleges forrásként a NATO hivatalos dokumentumbázisát, stratégiai koncepcióit valamint a magyar kormányportált elemeztem. Nagy segítségemre volt a NATO hivatalos honlapja, ahol Smart Defense témakörben egy rendkívül informatív összeállítás található.

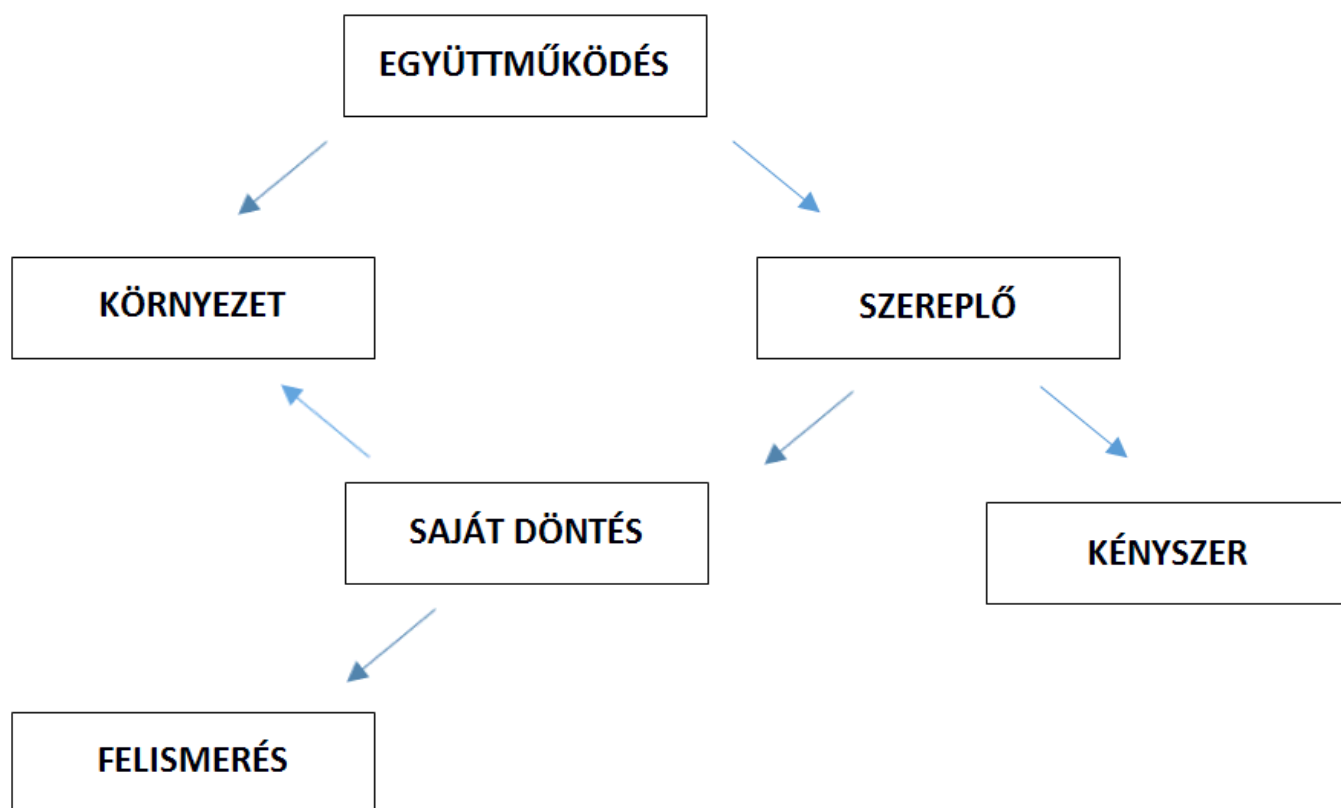
Dolgozatomban elsősorban az Okos Védelem történeti háttérét, politikai és gazdasági okait, lehetséges kimenetelét, valamint Magyarország helyét és szerepét tanulmányozom. A téma számtalan egyéb érdekes és fontos kérdést rejt magában, amelyekkel dolgozatom terjedelmi korlátai miatt nem tudtam foglalkozni. Ilyen kérdésnek tartom az Amerikai Egyesült Államok

érdek-és prioritásváltásának okait, Közép-Kelet-Európa, valamint a Visegrádi Négyek átalakuló szerepét a transzatlanti szövetségben, a NATO afganisztáni misszió utáni lehetséges identitásválságát, valamint a közel-keleti menekültkérdést. Tervezett későbbi dolgozataimban ezeket a kérdéseket szeretném tanulmányozni.

A NATO mint nemzetközi együttműködés

Dolgozatom elméleti keretét a konstruktivizmus adja két ok miatt. Bár a szereplőket racionális, önérdekkövető lénynek tekintem, az identitásnak nagy szerepet tulajdonítok, ami összhangban van a konstruktivista ideológiával. Másrészt a konstruktivizmus elemzésének fókuszában nem csupán különálló, szuverén államok, hanem a nemzetközi politikai rendszer egésze áll, így az együttműködés valamint annak hiánya központi szerepet tölt be a konstruktivista elméletben.

Az együttműködés a mindennapi életünk része. Önmagában is egy érdekes jelenség, hiszen kompromisszumot igényel az önérdekkövető, haszonmaximalizáló egyénektől. Ez első pillantásra paradoxonnak tűnhet, azonban adott esetben egy kedvező kooperáció kialakítása az összes fél érdekében állhat. A kérdés az, hogy miért van szükség egyáltalán együttműködésre? Az alábbi ábrával saját modelletem, valamint annak összefüggéseit vázolom fel egyszerűsített formában.

1. ábra

Egy együttműködés kialakulása általában egy változásra adott válaszreakció eredményeként jön létre. Ez a változás egyaránt adódhat a környezet adta feltételek átalakulásából, valamint az adott szereplő helyzetének megváltozásából. A szereplő helyzete változhat kényszer hatására, vagy a változás lehet saját indíttatású is. Az előbbi esetben többnyire megszűnik egy kiszolgáló, erőforrásokat biztosító alany, ami miatt a felmerülő problémákat nem vagyunk képesek egyedül kezelni. Ez az eset hasonlít a szülő-gyermek kapcsolatához, amikor a szülőnek megszűnik az addigi védelmező, kiszolgáló szerepe, így a gyermek kénytelen önállóvá válni. Ennek gyakran lesz következménye az, hogy a gyermek segítséget kér másoktól, annak érdekében, hogy a felmerülő problémákat sikeresen tudja megoldani. Hasonló folyamat játszódik le más esetben is: a kiszolgáló fél megszűnése másokkal történő együttműködésre ösztönözheti az adott szereplőt (1. ábra)

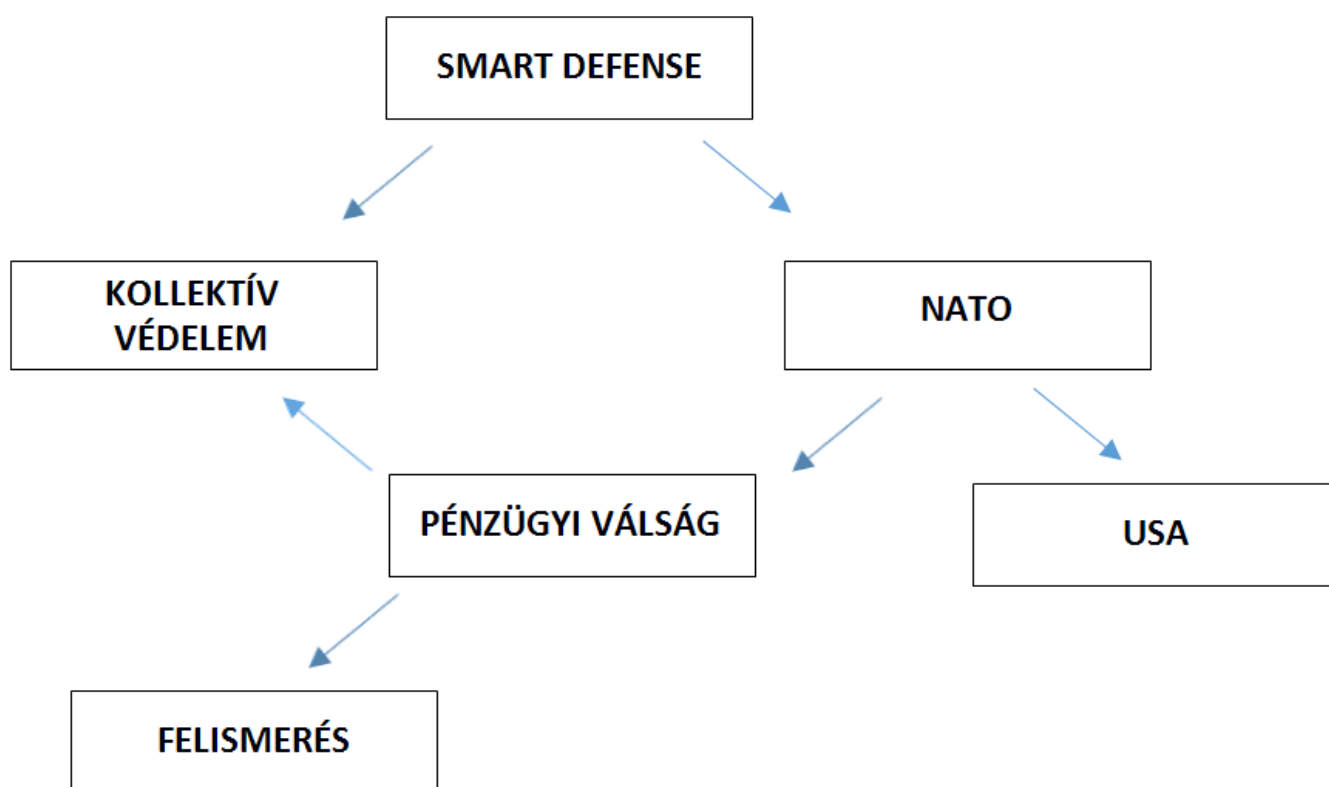
Az utóbbi esetben az együttműködést egy felismerés eredményezi: bár képesek lennénk egyedül is megoldani az adott szituációt, felismerjük, hogy más felek bevonásával nagyobb esélyünk lesz a haszon realizálására és esetleges maximalizálására. Az együttműködés felvállalása fakadhat az egyén gyengeségéből, vagy a kihívás nehézségi fokából/jellegéből is, ami pedig kapcsolódik a környezet megváltozásához, hiszen a környezet változása okozhatja a kihívás nehézségét.

Mint a szervezetek általában, a NATO is a tagállamok együttműködésén alapul. Az „okos védelem” ezt az együttműködést kívánja újraértelmezni és szorosabbá tenni. Az újraértelmezett felfogás Möckli szerint három pilléren nyugszik: a rangsoroláson, a specializáción és az együttműködésen. Ez a három pillér pedig hét igével jellemezhető: előkészíteni, tervezni, elköteleződni, fenntartani, megtárgyalni/parancsolni/ellenőrizni, védelmezni és tájékoztatni (Möcklin, 2012). A hét jelszó véleményem szerint egyaránt cselekvésre, tettekre buzdító ige, ami a védelemben való minél aktívabb szerepvállalást szorgalmazza. Ennek a szerepvállalásnak a növekedése egyúttal az okos védelem egyik alapvető célja is.

A kérdés az, hogy vajon miért is van szükség erre az aktívabb fellépésre és a szorosabb együttműködésre?

A Smart Defense koncepció könnyedén értelmezhető a fent felvázolt analógia alapján. A megújult együttműködésnek egyaránt vannak külső, a környezet megváltozásában keresendő, valamint belső, a szervezet belső kihívásaival magyarázható okai.

A külső környezet megváltozott: az új típusú kihívások megjelenése kollektív védelmet kíván a tagállamok részéről. A NATO-n belül is megjelentek új kihívások. A pénzügyi válság következtében a tagállamok védelmi kiadásai drasztikusan csökkentek. A csökkenő ráfordítások azt a felismerést eredményezték, hogy kollektív védelemmel, valamint specializációval kevesebb pénzből megközelítőleg hasonló fokú védelempolitikát lehet kialakítani a szervezeten belül. Az Amerikai Egyesült Államok a pénzügyi válság, valamint stratégiai érdekeinek áthelyeződése miatt kisebb részben kíván hozzájárulni az európai biztonságpolitikához, ami szintén együttműködésre készíti az európai tagállamokat (2. ábra).

2. ábra

Ez azonban nem az első olyan helyzet a NATO történetében, ami válságként értelmezhető és még erősebb összefogást kíván a tagállamoktól. Következő fejezetem célja röviden kontextusba helyezni a mostani válságot.

A NATO mint túlélő

A hidegháború végét követően a NATO komoly identitásválságon ment keresztül. Ahogy Szemerényi Réka, a Rubiconban megjelent cikkében találóan utal Kosztasz Kavafisz görög költő versére, a transz-atlanti szövetség vonatkozásában is felmerült a kérdés: „*mi lesz velünk most, hogy a barbárok elmentek?*” (Szemerényi, 1997). A Szovjetunió összeomlásával a NATO lét oka megszűnt, ezáltal felmerült a kérdés: vajon van-e még szükség a NATO-ra, lesz-e még szerepe a kialakuló új világrendben? Erre a kérdésre a NATO egyértelmű igennel válaszolt.

A bővítési és partnerségi stratégiájával a NATO kiterjesztette hatáskörét közel egész Európára. Több integrációs feladatot is magára vállalt, mint például a közép-európai, kaukázusi és közép-ázsiai térséggel való partnerkapcsolatok kiépítése, vagy a balkáni etnikai instabilitás kezelése. Emellett igyekezett jó kapcsolatot kialakítani Oroszországgal, Ukrajnával és más, a közvetlen orosz érdekszférába (mint például FÁK országok) tartozó államokkal (Papp, 2008).

Nem csak a tagállamok száma, de a NATO feladatai és hatásköre is jelentősen bővült az elmúlt két évtizedben. A 2010-es, Lisszabonban aláírt stratégiai koncepció a szervezet három alapfeladatának a kollektív védelmet, a válságkezelést valamint a kooperatív biztonságot nevezi meg (stratégiai koncepció, 2010), ami a nemzetközi közösség felől jövő nyomásnak is köszönhető. A hidegháború végét követően folyamatosan nőtt az igény az elsősorban „nem hagyományos” katonai-fellépést igénylő problémakezelésre: mint például a békefenntartó valamint a humanitárius missziók által történő béke- és stabilitás garantálására.

2001. szeptember 11. szintén fordulópontot jelentett a NATO történetében: ekkor manifesztálódtak az aszimmetrikus hadviselésből fakadó kihívások: a transznacionális terrorizmus fenyegetése valamint a kiberhadviselés előretörése. Az 1999-es koncepciót felváltó 2010-es új stratégiai koncepcióban Anders Fogh Rasmussen létrehozta az „Új Biztonsági Kihívások Igazgatóságát” (Emerging Security Challenges Division), ami a terrorizmus, a számítógépes támadások, az energiaellátás veszélyeinek, valamint a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megállítását tűzte ki célul (Iklódy, 2010).

A 2003-as iraki háború esetén a NATO, „az állítólag megbénult szövetség” két gyors döntést is hozott: először is átvette a Nemzetközi Biztonsági Segítségnyújtási Haderőt Kabulban, illetve

elhatározta, hogy támogatást nyújt Lengyelországnak egy többnemzetiségű stabilizációs hadosztály felállításához Irakban (Robertson, 2003).

Ezt követően a 2008-as gazdasági válság, az Arab Tavasz jelensége, Líbia és Szíria ügye, az új típusú hadviselés megjelenése, az államépítés a „no-go” övezetekben, a migráció, Kína felemelkedése, az ebből fakadó amerikai-kínai szembenállás felerősödése, az afganisztáni csapatkivonás és annak következményei, valamint a 2014-ben kirobbant ukrán válság nagyon komoly kihívást jelenthet a NATO számára.

A NATO története során a szervezet célkitűzései a történelmi folyamatokkal párhuzamosan változtak. A szervezet Lord Ismay-től származó, sokat idézett feladata, melynek célja *„az amerikaiak bent, az oroszok távol, a németek lent tartása”* (Manea, 2010) a hidegháborút követően átalakult. Kezdetben, ahogy Hulsman, a cél az lett, hogy *„a nyugatot bent tartsa, az oroszokat kinn és az elkülönülőket pedig lent”* (Manea, 2010). Manapság, ahogy Michael Cox megfogalmazása tükrözi, a NATO célja már az, hogy *„az amerikaiak elköteleződését megőrizze, valamint, hogy Európát egyben tartsa”* (Manea, 2010).

A több mint 60 éve fenn álló szervezet 2014 márciusában még mindig az egyik legtöbb tagot számláló védelmi szervezetként működik, és folyamatosan igyekszik alkalmazkodni az aktuális kihívásokhoz, ahogy azt eddig is tette. Ennek egyik módja a Smart Defense koncepciójának kidolgozása.

Ahogy Rasmussen mondta, az Okos Védelem és a források okosabb elosztása lehet az évszázad kihívásaira adott válasz és megoldás (Honvédelem.hu, 2011). A következő részben ezen kihívásokat elemzem.

A környezet változása: az új típusú kihívások

A NATO megalakulása óta a biztonsági környezet alapjaiban megváltozott. A hidegháború végét követően a NATO-nak szembe kell néznie az új világrendből fakadó új típusú kihívásokkal, hiszen a biztonsági fenyegetések köre és jellege rendkívül sokat változott. A vesztfáliai rendszer átalakulása, a nemzetközi rendszer szereplői számának növekedése, a nem állami szereplőktől érkező fenyegetettség elterjedése egyaránt problémákat vet fel biztonsági szempontból. Az új jelenségek új megközelítési módot kívánnak a védekezni kívánó államok részéről annak érdekében, hogy a szövetség érdemi választ tudjon adni az újonnan felmerülő kihívásokra.

A 2012. május 20-21-ei chicagói találkozó előtt a Foreign Policy és az Atlanti Tanács készített egy kutatást, amelyben több amerikai politikust, védelmi minisztert, külügyminisztert, hírszerzőt és szakértőt kérdeztek meg a szövetség aktuális szerepéről. A kérdésre, hogy mit tartanak manapság a legnagyobb védelmi kihívásnak, a gazdasági válság mellett a terrorizmus és a kibertámadás volt a leggyakrabban említett válasz (Foreign Policy, 2012).

Ahogy a volt NATO főtitkár, Jaap De Hoop Scheffer erre a problémára reflektálva mondta, *“újra kell fogalmazni a NATO szerepét az új típusú nemzetközi fenyegetések kihívásainak figyelembe vételével”* (Honvédelem.hu, 2009). A terrorizmus, a kibertámadások új eszközöket és megközelítési módot kívánnak.

Mind a két veszély a 2001-es terrortámadást követően vált egyértelmű fenyegetettségé (Theiler, 2011). Ezek egyaránt kollektív fellépést kívánnak, amihez elengedhetetlen a „szolidaritáson alapuló együttműködés” (Nagy, 2012). Ez nem csak a NATO új politikájában, de az Európai Unió által hirdetett „pooling and sharing” koncepcióban is megjelenik (Möckli, 2012). A Smart Defense-szel összhangban Rasmussen 2012-es beszédében szintén az összefogást jelöli meg célként: *„amikor nehéz idők járnak, jobban szükségünk van egymásra, mint eddig bármikor. Mindannyiúnknak részt kell vennie egymás erősítésében”* (Roccia, 2013).

Bár a terrorizmus és a kibertámadás a két leggyakrabban említett nem hagyományos biztonsági kihívás, ide tartoznak még az energiabiztonság kérdései, a klímaváltozás hatásaival összefüggő környezeti kihívások, a tengeri biztonsággal összefüggő kérdések, valamint az úgy nevezett „feltörekvő technológiák”.

A szereplő gyengesége: a pénzügyi válság

„Uraim, kifogytunk a pénzből. Itt az ideje, hogy gondolkodjunk”. Az idézetet, melyet egyaránt tulajdonítanak Winston Churchillnek és Ernest Rutherfordnak is (Farrell, 2011), helyesen tükrözi napjaink egyik legnagyobb védelempolitikai kihívását.

Olaszország 2011-ben jelentősen csökkentette védelmi kiadásait, a holland kormány pedig 2011-ben 12.000 dolgozót bocsátott el védelmi minisztériumából, beleértve tábornoki állományának 30%-át. Nagy-Britannia közel 20%-kal csökkentette katonái számát 2012-ben, Németország ugyanebben az évben közel hasonló mértékben csökkentette haderejét. Hans Hillen, Hollandia védelmi minisztere úgy nyilatkozott, hogy *„a védelmi kiadások visszaszorítása nem egy európai vagy egy amerikai hobbi, hanem a gazdasági válság következménye”* (Whitlock, 2012).

A 2008-as gazdasági válság következtében az országok egyre kevesebb pénzt tudtak és tudnak saját védelmi politikájukra fordítani, amit Julian Lindley-French találóan az *„Európai Védelmi Válságnak”* (Great European Defence Depression) nevezett (Lindley-French, 2011). A 2008-as gazdasági válság következtében a NATO európai tagállamainak védelmi kiadásai 7,3%-kal estek vissza (Zaborowski-Demkó, 2013). Még az Amerikai Egyesült Államok is, ahol hagyományosan nagy összeget szánnak a védelempolitikára, a 2013-as költségvetésben 85 milliárd dollárral kevesebbet költött védelmi feladatokra (Masters, 2013).

A gazdasági válságra reagálva Anders Fogh Rasmussen 2013-as, brüsszeli nyitóbeszédében azt mondta, hogy *„a védelmi kiadások csökkentése folytatódása negatív khatással lesz a hatékony védelem biztosítására és Európa népességének védelmére”*. Rasmussen felszólította a NATO tagországokat, hogy együttműködésük növelésével hasznosítsák hatékonyabban rendelkezéseikre álló erőforrásait (Croft-Stewart, 2013). A Smart Defense koncepciója lényegileg ezt az elvet tükrözi: *„kevesebb pénzből nagyobb biztonságot”* (Biztonságpolitika.hu, 2011).

A kényszer: az amerikai szerepvállalás csökkenésre

Az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete 1949-ben az Amerikai Egyesült Államok szerepvállalásával született meg (NATO hivatalos honlap b). Az amerikai védelmi szerepvállalás azonban fokozatosan csökken Európában, ami kihívást jelent a tagállamok számára (Manske, 2012). Ahogy Ivo Daalder, amerikai NATO nagykövet mondta, *„az idő egyre inkább múltófélben van, amikor az Egyesült Államokra mindig lehetett számítani, amikor az európai védelmi űr kitöltéséről volt szó”* (Whitlock, 2012).

A hidegháború alatt a szövetség költségvetésének 50%-át az Egyesült Államok adta, azonban ahogy Robert M. Gates, amerikai külügyminiszter is felhívta rá a figyelmet 2011-es brüsszeli beszédében, a hidegháború végét követően még mindig a Pentagon állta a költségvetés 75%-át (Masters, 2013). Gates hozzátette, hogy az amerikai kongresszus türelme egyre végesebb, az USA nem kívánja egyébként is szűkös pénzügyi keretét olyan államokra költeni, akik nem hajlandók meghozni a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy komoly felelősséget vállaljanak saját védelmükért (Foust, 2012).

Beszédét egy ügyes retorikai fordulattal zárta, amelyben felhívta az európai vezetők figyelmét arra, hogy ha Európa nem változtat hozzáállásán, Amerika elkövetkező politikai vezető rétege, akik számára a hidegháborús időszak nem volt annyira meghatározó - mint Gates számára- lehet, hogy nem fog elgondolkodni azon, hogy Amerikának megérné visszaszállni a NATO finanszírozásába (Gates, 2011). Ez, a fenyegetésként is értelmezhető mondat rámutat a NATO tagállamokra váró egyik nagy kihívásra: az európai népesség biztonságáról az európai államoknak kell gondoskodnia.

Az USA érdekei és ennek megfelelően prioritása is változóban van. Ahogy Barack Obama amerikai elnök is bejelentette (BBC, 2011) a Csendes-óceán térsége egyre nagyobb jelentőséggel bír az Egyesült Államok számára. Az amerikai figyelem és érdek egyre inkább áthelyeződik az Atlanti-óceánról a Csendes-óceán térségére. Ez a váltás azzal is jár, hogy az Egyesült Államok arányaiban kevésbé kívánja katonailag támogatni valamint pénzügyileg finanszírozni transzatlanti kapcsolataikat.

Az Obama adminisztráció felhívta a figyelmet, hogy a Pentagon ilyen nagymértékű pénzügyi szerepvállalása fenntarthatatlan (Masters, 2013). Ezzel párhuzamosan az Egyesült Államok azt is

bejelentette, hogy ki kíván vonni az Európában tartózkodó négy amerikai csapat közül kettőt, amit a Pentagon költségvetésének 487 milliárd dolláros csökkentésével indokolt (Jaffe, 2012).

Az amerikai csapatkivonás valamint pénzügyi támogatás csökkentése az európai együttműködés szorosabbá tételét teszi szükségessé. Erre kíván megoldást nyújtani az Anders Fogh Rasmussen által 2011-ben bejelentett Smart Defense, ami a hivatalos kommunikáció szerint *”a biztonság garantálása együttműködés útján, kevesebb pénzből”* (Rasmussen hivatalos beszéde, 2011).

A Smart Defense és a nemzetközi szakosodás

A forrás-elosztásból következik az erőforrás-elosztás. Mivel dolgozatomban a konstruktivista-realista felfogásnak megfelelően a nemzetközi rendszer szereplőit alapjában véve racionális, önérdékkövető szereplőknek tekintem, az államok célja a haszon-maximalizálás, ezen keresztül pedig érdekeik minél teljesebb érvényesítése.

Innen asszociáltam a hatékony, profit-maximalizáló gazdálkodásra, amiből ered az a gondolatom, hogy a Smart Defense fogalom megfeleltethető a közgazdaságtanban gyakran felmerülő szakosodás elméletének.

Dolgozatomban a NATO-t a nemzetközi gazdasági rendszerrel azonosítom. Ebből fakadóan, a tagállamok gazdasága megfelel a nemzetgazdaságoknak. Ahogy a nemzetközi gazdaság is termékeket termel, úgy a NATO célját is a biztonság megteremtésében, előállításában látom.

Ahhoz, hogy a nemzetközi gazdaság jól működjön, mindenkinek különböző szereppel, de részt kell vennie a termelésben és egyéb gazdasági folyamatokban. Így a NATO-nál is, a tagállamok együttműködésén és szerepvállalásán alapszik a rendszer. Azonban nem mindegy, hogy a rendelkezésre álló erőforrások hogyan is realizálódnak a gazdasági folyamatokban, így az összehangolt termelés érdekében szükség van a tagállamok szakosodására.

A szakosodás analógiájánál Tolnai Ágnes összefoglaló oktatási segédanyagát használom fel, ami kellően átfogó képet ad a nemzetközi szakosodás elméletéről.

Tolnai szerint a szakosodás elmélete arra utal, hogy „valaki vagy valami egy adott vagy csekély számú dologra fordítja munkaerejét” (Tolnai, 2010: 39). Az ebből logikusan következő kérdés azonban az: mi alapján dönti el az egyén/a nemzetgazdaság, hogy mire is fog szakosodni?

A nemzetközi gazdaságtanban a szakosodás mikéntjére alapvetően két koncepció alakult ki: az első az abszolút előnyök alapján történő, a másik pedig a komparatív előnyökön alapuló. Úgy gondolom, hogy a NATO esetében elsősorban a komparatív előnyökön alapuló szakosodás a célravezető.

Mivel a haderő nagyságát a pénzügyi forrás, valamint a katonaság száma alapvetően meghatározza, az országok méretéből és nagyságából fakadó különbség elkerülhetetlenül azt

eredményezi, hogy a szövetségen belül vannak olyan országok, amelyeknek több olyan terméke is lehet, amelyből abszolút előnye van a többi országhoz képest. Amennyiben abból indulunk ki, hogy az együttműködés eszköze a munkamegosztás, és azt feltételezzük, hogy a szövetség célja a relatív elégedettség biztosítása, egyetérthetünk Ricardóval, aki azt mondja, hogy „minden ország annak a terméknek a gyártására szakosodik, amelyiket hatékonyabban vagy kevésbé rosszabbul tudja előállítani egy másik országhoz vagy egy másik ágazathoz viszonyítva” (Tolnai, 2010: 46). Ebből adódik az, hogy az adott országnak annak a terméknek az előállítására érdemes szakosodnia, amelyekben nagyobb abszolút előnyt, vagy kisebb abszolút hátrányt tud felmutatni.

A termelési lehetőségeket alapvetően meghatározzák és egyúttal le is szűkítik a rendelkezésre álló olyan termelési tényezők létének elérhetőségének kérdése, mint a tőke, munkaerő, technológia, föld/természeti erőforrások. Ez a jelenség a biztonságpolitikában is megfigyelhető: a pénzügyi lehetőségek, a munkaerő, a technológia valamint a geopolitikai helyzet alapvetően meghatározza azt, hogy mit is lesz érdemes „megtermelnie”, felfejlesztenie egy adott államnak az „okos védelem” politikáján belül.

A komparatív előnyökön alapuló szakosodásnak két nagy előnye van: egyrészt a szakosodás következtében az államok erőforrásaikat optimálisan tudják felhasználni és sikeresen részt tudnak venni a nemzetközi csereügyletekben; valamint a komparatív előnyök általi szakosodás általános jólét-növekedést eredményezhet. Ez a NATO esetében szintén egy lehetséges alternatíva: a szövetség levesz a tagország válláról bizonyos feladatokat és terheket, illetve a specializáció folytán kevesebb védelmi feladatot kell egy országnak ellátnia, ami ezen keresztül összesítve költséghatékonyabb lesz a tagországok számára.

Felmerül még a kérdés: vajon nem tagállami, hanem szövetségi szinten mik lesznek a specializáció előnyei? A biztonság minőségének javulása, valamint a költséghatékonyság mellett felmerül egy harmadik szempont is. Ahogyan a nemzetközi gazdaságtörténetben is láthattuk - a szakosodás gyakran stabilizál, ami a NATO-nál is egy lehetséges előny lehet. Ahogy a nemzetközi gazdaság sem csupán a nemzetgazdaságok összege, úgy a NATO kereteiben működő védelempolitikai struktúra átalakulása is egy stabilabb, integráltabb rendszert eredményezhet.

A Smart Defense azonban számos kihívást is rejt magában. Egyrészt, az integráció és a nemzetközi együttműködés egy különösen érzékeny témát is érint: a nemzeti szuverenitás

kérdését (Möckli, 2012), ami komoly ellentéteket eredményezhet. Másrészt, a szakosodás a gyakorlatban soha sem történik egyenlő haszonkulccsal mindegyik résztvevő számára. A nemzetközi gazdaságtan egyik alapgondolata az, hogy ha valami kölcsönösen előnyös, az nem feltétlenül jelenti azt, hogy az azonos mértékben előnyös minden szereplő számára. Mint általában a cserén alapuló folyamatoknak, itt is vannak a tranzakciónak nyertesei és vesztesei. Az előny mindig a cserearány függvénye, ami a NATO esetében is lehetséges problémákat generálhat. Ha a szakosodás általi kölcsönös függőségi viszonyok kialakulnak, a rendszeren belül nagyon nehéz és fájdalmas a kilépés, ha egyáltalán lehetséges. Harmadrészt pedig, jelen lehet egy jóval nagyobb abszolút előnyt élvező fél. Mi történik akkor, ha az erősebb úgy érzi, hogy már nem éri meg finanszírozni a kisebb tagállam biztonságát, és úgy érzi, hogy nem részesül a javakból a befektetésnek megfelelő arányban? Mi történik akkor, ha vélemény vagy érdek-különbség van és a felek nem tudnak dűlőre jutni? Az interdependenciák miatt bizonyos tagállamok kilépése végzetes következménnyel járhat a rendszer egészére nézve. Ha egy egymásra épülő rendszerben gondolkodunk, a rendszert a bizalom köti össze.

Úgy vélem, hogy a bizalom megléte vagy hiánya alapvetően meg fogja határozni a NATO sikerességét vagy sikertelenségét.

A Smart Defense és a játékelmélet

Az együttműködésben lévő bizalom kérdésével a játékelméleti modellek rég óta foglalkoznak. Jean Jacques Rousseau már egészen a XVIII. században leírta híres gondolatát a szarvasról, a nyúlról és a vadászokról az „Értekezés az emberi egyenlőtlenség természetéről és alapjairól” című művében (Rousseau, 1754). A „szarvas vadászat” azóta is a játékelmélet egyik alapjátszmájaként (Stag Hunt) van számon tartva. A szituáció röviden bemutatva: elindul két vadász szarvasra vadászni. Egy szarvas elejtéséhez két vadász kell, egy nyúl elejtéséhez egy vadász szükséges. Ugyan alapvetően szarvasért indulnak el, de megjelenik egy nyúl. A kérdés, hogy ki mit tesz? A szarvas jóval táplálóbb és értékesebb, a nyúl elejtése azonban kisebb kockázatot, kevesebb időt és energia befektetést igényel (Skyrms-Irvine, 2001). A dilemma aktuális kérdés lehet az „Okos Védelem” kapcsán is. Ha a rendszer egymásra épül, és az egyik alap meginog, az az egész rendszer bukását hozhatja magával.

A 2003-as iraki háború egy hasonló helyzetet vetít előre: sem Franciaország, sem Németország nem támogatta az offenzívát, míg az Egyesült Királyság együttműködött az Egyesült Államokkal (Gardiner, 2007). A 2010-es katonai és védelmi szerződés kapcsán, melyet David Cameron és Nicolas Sarkozy írt alá (Deen-Fouquet, 2010), felmerül a kérdés: vajon mennyiben és hogyan lehetne egy, az irakihoz hasonló véleménykülönbség és érdekellentét ügyben fellépni? A véleménykülönbség, valamint a politikailag egységes fellépés hiányának jelentőségét a nemzetközi rendszer egyéb eseményei (adósság és valuta-válság) is jól szemléltetik (Möckli, 2012).

A szarvas vadászat elmélete alapján az együttműködéshez és a sikerhez bizalom kell. A szarvas vadászat ugyanúgy a bizalmi kérdéseket feszegeti, akárcsak egy másik híres játékelméleti példa, a fogolydilemma. A fogolydilemmánál azonban a „vallomás” az optimális stratégia. A két modell között van egy jelentős különbség. A szarvas vadászat esetén mindkét fél („A” és „B”) számára a kooperálás a legkifizetődőbb (akár a nyulat, akár a szarvast választják). Ezzel szemben a fogolydilemmánál pont az ellenkezője az optimális: akármit is tesz „B”, „A” számára a másik ellen vallás a legkifizetődőbb.

A szarvas vadászat fogolydilemmává válhat, ha a versengés nyereségét a kooperációhoz képest megnöveljük. Bár én a Smart Defense kezdeményezését inkább szarvas vadászatnak tartom, mert

a célt, a kollektív védelmet, a hatékonyság növelését, az együttműködés növelését az államok csak együtt tudják megvalósítani (a biztonság minél szélesebb körű biztosítását), a helyzet felfogása azonban már a tagállamok döntésévé válik. A döntés azért lényeges, mert a két helyzetben eltérő az optimális viselkedés.

A Smart Defense kapcsán érezhető a tagállami bizonytalanság. Nem csak az amerikai szerepvállalással, hanem az egész „okos védelemmel” kapcsolatban komoly bizalomhiány van a tagállamok körében. A 2012-es Foreign Policy interjú készítői megkérdezték a résztvevőktől, hogy mit gondolnak, mi is a valós szerepe a Smart Defense-nek és hogy mit fog eredményezni. A válaszadók közül a legtöbben, 18-an mondták azt, hogy a Smart Defense csupán arra való, hogy elkendőzze a NATO tehetetlenségét a szükséges reformok bevezetéséhez. A negyedik legtöbb válasz pedig arra érkezett, hogy csupán ürügy lesz az újabb pénzügyi megszorításokra (Foreign Policy, 2012).

Magyarország szempontjából a minél szélesebb körű együttműködés lenne az optimális stratégia. A következő fejezetben Magyarország Smart Defense feladatait, valamint a NATO-n belül betöltött szerepét vizsgálom.

Magyarország szerepvállalása

Magyarország idén márciusban ünnepelte NATO tagságának 15. évfordulóját. A csatlakozás előtt az addigi szövetséges államoknak komoly kétsége volt a poszt-szovjet térségben történő bővítés felől. Bár Magyarország több szempontból bebizonyította, hogy komoly hozzáadott értéket képvisel a szövetségben belül, úgy vélem, hogy a kifelé, valamint befelé történő kommunikáció területén még sok fejlesztésre van szükség hazánkban.

A „nation branding” világában mind a biztonságvédelemben, mind a nemzetközi politikában egyre fontosabbá válik az „arculat”, az országról kialakult kép, benyomás. A Foreign Policy által készített felmérésben a szervezők feltették a kérdést, hogy a résztvevők a tagállamok közül melyik az, akivel a legkevésbé elégedettek, melyik ország az, amelytől ha tehetnék, megválnának. Magyarország másodikként végzett ebben a felmérésben Görögország után. Bár egy ilyen kérdés esetén nem lehet teljesen elvonatkoztatni a szakmaiságot mellőző politikai kérdésektől, országunk megítéléséről mégis sokat mond az a tény, hogy az első öt között végzett Törökország, Izland és Albánia előtt (Foreign Policy, 2012). Ezek alapján úgy tűnik, hogy Magyarországnak több energiát kéne fektetni a NATO-n belüli arculatának kialakításába.

Amikor csak az ország erőforrásai megengedik, célszerű lenne minél inkább integrálódni az európai védelmi rendszerbe, valamint igyekezni kellene egy minél inkább együttműködő, innovatív országgént feltüntetni Magyarországot nem csak szavak, hanem tettek szintjén is. Magyarország jellemzően kis és szerény védelmi erőforrásokkal rendelkező államnak számít a szervezeten belül. A védelmi kiadásai és a szövetségi hozzájárulásai sem cáfolják meg ezt a képet. Magyarország védelmi kiadása a SPIRI adatbázisa szerint még mindig rendkívül alacsony az európai átlaghoz képest (SPIRI, 2011). Előremutató az, hogy Magyarország tavaly ígéretet tett, hogy bár 2013-ban és idén nem tudja növelni katonai ráfordításunkat, de szinte tartja és utána 0.1%-kal növeli kiadásait (Híradó, 2013). Ezek alapján úgy vélem, hogy hazánknak érdemes lenne minél inkább támogatnia a szakosodást, hiszen a komparatív előnyök folytán a Magyarországhoz hasonló kis országok lehetnek a Smart Defense folyamatának nyertesei. Komoly feladatot kaphatnak, amivel presztízst vívhatnak ki, így a szövetség egyéb tagjai által előállított „termékeket” a közvélemény szempontjából jogosabban élvezhetik.

Véleményem szerint ez a folyamat sikeresen elkezdődött. Magyarország két jelentős lépést is tett az „okos védelem” koncepciójával összhangban: az egyik a visegrádi partnerség, a másik pedig a magyar légierő folyamatos fejlesztése.

Megkezdődött a visegrádi országok együttműködésének szorosabbá tétele annak érdekében, hogy minél erősebb kapcsolatokat építsenek ki ezek a földrajzilag egymáshoz közel fekvő országok.

A történelmi hagyományokra épülő együttműködésben a visegrádi négy ország, Csehország, Lengyelország, Szlovákia és Magyarország vesz részt. Bár a történelmi együttműködés a számos földrajzi és politikai változás miatt az utóbbi évtizedekben nem volt problémamentes, az elmúlt évek kezdeményezései reményre adhatnak okot, és különös jelentőséggel bírhat a 2014-es ukrajnai események fényében. 2012. november 15-én Hende Csaba a szlovák védelmi miniszterrel találkozott Pozsonyban. Ez a találkozó mérföldkőnek számít a két ország katonai történelmében, hiszen 12 év után először látogatott magyar védelmi miniszter Szlovákiába. A találkozón az EU, ENSZ és NATO missziók mellett szó esett a két ország hadiipari cégeinek megmentéséről és ennek érdekében történő együttműködésről, valamint a 2016-tól felállítandó közös katonai egységről (Kormányportál, 2012a).

Ahogy Hende Csaba 2013. március 7-én bejelentette, a V4-es harccsoportnak 2016 első negyedévében 3000 katonával kell felállnia (Kormányportál, 2013a). Az egység keretnemzete Lengyelország lesz, és hat hónapos rotációban fog készségi feladatokat ellátni az Európai Unió számára. A magyar védelmi miniszter szerint annak érdekében, hogy a közös haderő önállóan is képes legyen európai uniós katonai műveletekre, egy komplex képességekkel rendelkező, gyors reagálású, magas készségű, az összhaderőnemiség feltételének megfelelő haderőre van szükség. A V4-es együttműködés keretein belül több közös gyakorlatot is tart a magyar honvédség a lengyelekkel, például a STEAD FAST JAZZ 2013-as gyakorlatot, amelyen a visegrádi államokon kívül balti és egyéb NATO-tagállam is részt vesz (Honvédelmi közlöny, 2013).

A V4 kooperáció mellett a magyar légi bázis több szempontból is egyre jelentősebb feladatot lát el a NATO-n belül. A chicagói gyűlést követően Magyarország bejelentette, hogy 2015-2018 között hajlandó légtérrendészeti feladatokat ellátni a légi képességekkel nem rendelkező balti

államok felett. Ahogy Hende Csaba védelmi miniszter mondta, „egy szolidáris elven működő szövetségben a legtermészetesebb dolog, hogy Magyarország, amely rendelkezik harcászati repülőgépekkel megosztja ezt a képességét a balti államokkal”. Szavaiban, miszerint a NATO biztonsága közös és oszthatatlan, Smart Defense alapvető koncepciói tükröződnek (Kormányportál, 2013 b).

A nemzetközi hírnévvel rendelkező pápai bázison három C-17-es nagy hatótávolságú katonai szállító repülőgép, valamint a Nehéz Légiszállítási Ezred (Heavy Airlift Wing, HAW) is található, ami 12 nemzet katonáiból áll. Az ezredet Bulgária, USA, Észtország, Magyarország, Litvánia, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Románia és Szlovénia NATO tagállamok, valamint Svédország és Finnország, a NATO Partnerség a békéért együttműködésben részt vevő partnerállam hozta létre. A cél a részt vevő országok szállítási problémáinak megoldása volt (HTKA, 2012). A HAW öt éve, 2009. július 27-én alakult, születése óta „több mint 7500 órát repültek, 20 ezer tonna szállítmányt juttattak célba, és 27 ezer embert szállítottak a Nehéz Légiszállító Ezred három C-17-es óriásgépével” (HTKA, 2012), ezáltal együttműködve az „okos védelem” biztosításában. Részt vett többek között a haiti földrengés áldozatainak megsegítésében, hazaszállította a lengyel légi katasztrófa áldozatainak maradványait, valamint fenntartotta a Nemzetközi Biztonsági Támogatási Erő (ISAF) haderőit Afganisztánban (Kormányportál, 2012 b).

2012 novemberétől a magyar honvédség hivatalosan is képessé vált az előretolt repülésirányítás (Joint Terminal Attack Controller, JTAC) teljes körű alkalmazására, miután a NATO és az Amerikai Egyesült Államok egyaránt akkreditálta a képességet. A képesség a védelem szempontjából szükséges. Ennek jelentősége abban áll, hogy Magyarország a képesség megszerzésével szerepet tud vállalni és részt tud venni a nemzetközi JTAC fejlesztési programokban. Az előretolt repülésirányítás egyes elemeit a magyar katonák már rég óta alkalmazzák, „azonban mostantól végezhetnek önálló kiképzést és értékelést is” (Honvédelem.hu, 2012). A képesség által a magyar katonák együtt tudnak működni a NATO repülőeszközeivel, ami a feladatok végrehajtásának hatékonyságát növeli. Ezáltal a szárazföldi eszközök tűz- vagy egyéb légi támogatást tudnak kérni erejük megóvása érdekében. A képesség további jelentősége, hogy ezen keresztül az előretolt repülésirányítók kapcsolatot tudnak tartani

az egyéb magyar repülőeszközökkel, mint például a Gripen vadászgépekkel, valamint a harci és szállítóhelikopterekkel (Honvédelem.hu, 2012).

Összefoglalás

Dolgozatom célja a Smart Defense koncepciójának egyedi, gazdasági és játékelméleti szempontból történő megközelítése volt. Abból a tényből indultam ki, hogy a NATO egy együttműködés, ebből következett fő hipotézisem, miszerint ennek az együttműködésnek a szorosabbá valamint interdependensebbé tétele több szempontból hasonlít a nemzetközi gazdasági folyamatokban lezajló, komparatív előnyökön alapuló szakosodáshoz.

Véleményem szerint az együttműködés létrejötte bizonyos sürgető változás eredménye, így annak szorosabbá tételekor érdemes megvizsgálni: vajon mi készítette a résztvevő feleket erre a folyamatra. A változás okát három fő szempontban látom: az új típusú fenyegetettségek megjelenésében és az ezekhez kapcsolódó biztonságpolitikai kihívásokban, a gazdasági válság tagállamokat sújtó hatásában, valamint az ebből is származó amerikai szerepvállalás csökkenésében. Dolgozatom első három fejezetében azt elemzem, hogy ezen kihívások kollektív fellépést kívánnak, és igazolják az „okos védelem” koncepcióját, amely az együttműködésen valamint az erőforrások „okosabb” elosztásán alapul.

Az erőforrások elosztása a nemzetközi gazdaságtan egyik visszatérő problémaköre. Ebből adódott az az analógia, amelyben a Smart Defense-n belüli specializációt a nemzetközi szakosodás fogalmával hasonlítottam össze (4. fejezet). Ahogy a nemzetközi gazdaságban is, a NATO-n belül is a komparatív előnyökön alapuló szakosodás vezet célhoz. Azonban az előnyök mellett a szakosodás számos kihívást is jelenthet. Idetartoznak a méretbeli különbségek, a lehetséges vélemény és érdek-különbségek, valamint az interdependenciákból fakadó konfliktushelyzetek. Különösen érdekes kérdés ez a közép-kelet-európai térségben, ahol a történelmi és politikai konfliktusok ellenére megindult egy előremutató katonai együttműködés. Az eddigi példák azt mutatják, hogy a jövőben mind a visegrádi együttműködés, mind Magyarország nagyobb szerepvállalására számíthatunk, ami a NATO-ban kialakult magyar arculat szempontjából is kulcskérdés.

Meg kell jegyeznünk, hogy a Smart Defense még egy friss koncepció, így eredményességét még nem lehet egyértelműen megmondani. A dolgozatomban említett konfliktusok, valamint a napjainkban zajló ukrajnai események is azt jelzik, hogy a korábbinál sokkal rugalmasabban, gyorsabban és hatékonyabban reagáló katonai szervezetre van szükségünk. A Smart Defense koncepció jegyében megvalósított változások reményt adnak arra, hogy a NATO egységesebben, nagyobb tekintéllyel és költségtakarékosabban lépjen fel a nemzetközi konfliktusok rendezésekor.

Alexander Vershbow-val egyetértésben én magam is pozitívan látom a jövőt: nem kételkedem abban, hogy a NATO-nak most is, mint eddig mindenkor sikerül majd megbirkózni a változó idők kihívásaival (Vershbow, 2013).

BIBLIOGRÁFIA

Elsődleges források

- 1) **Honvédelmi Közlöny** (2013. 03. 08.): CXL. Évfolyam 3. Szám
<http://www.kormany.hu/download/5/ae/c0000/Honv%C3%A9delmi%20K%C3%B6zl%C3%B6ny%203.pdf> (letöltve: 2013. 03. 20.)
- 2) **NATO hivatalos honlap a** http://www.nato.int/cps/en/SID-1BFDD13C-ABF43AE1/natolive/topics_84268.htm (letöltve: 2013. 03. 10.)
- 3) **NATO hivatalos honlap b** <http://www.nato.int/docu/update/45-49/1949e.htm> (letöltve: 2013. 03. 30.)
- 4) **SPIRI**, 2011. <http://milexdata.sipri.org/result.php4> (letöltve: 2013. 03. 14.)
- 5) **Stratégiai koncepció**, 2010
http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1291766875_NATO_Strat_Koncepcio_2010_hun_BSZK.pdf (letöltve: 2013. 03. 10.)

Másodlagos források

- 6) **BBC News** (2011. 11. 17.): Barack Obama says Asia-Pacific is 'top US priority'
<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-15715446> (letöltve: 2013. 03. 21.)
- 7) **Biztonságpolitika.hu** (2011. 06. 08.): "Smart Defense"- Okos védelem
<http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1041&title=junius-honap-temaja-smart-defense-okos-vedelem> (letöltve: 2013. 03. 10.)
- 8) **Croft**, Adrian and Stewart, Phil (2003. 02. 21.): NATO urges allies to reverse defense spending cuts. <http://www.reuters.com/article/2013/02/21/us-nato-spending-idUSBRE91K0YN20130221> (letöltve: 2013. 03. 30.)
- 9) **Deen**, Mark and **Fouquet**, Helene (2010. 10. 30.): Cameron, Sarkozy to seal defense cooperation according to London next week. In: Bloomberg.

- <http://www.bloomberg.com/news/2010-10-30/cameron-sarkozy-to-seal-defense-cooperation-accord-in-london-next-week.html> (letöltve: 2013. 03. 10.)
- 10) **Farrell**, Lawrence P (2011. november): Gentlemen, we have run out of money; now we have to think. National Defense Magazine
<http://www.nationaldefensemagazine.org/archive/2011/November/Pages/%E2%80%98Gentlemen,WeHaveRunOutOfMoney;NowWeHavetoThink%E2%80%99.aspx> (letöltve: 2013. 03. 10)
- 11) **Foreign Policy**: The Future of NATO (2012. 05. 14.)
http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/05/14/expert_survey_the_future_of_nato (letöltve: 2013. 03. 11.)
- 12) **Foust**, Joshua (2012. 06. 04.): NATO's many challenges
<http://www.acus.org/natosource/natos-many-challenges> (letöltve: 2013. 03. 25.)
- 13) **Gardiner**, Nile: Great Britain and the international coalition in Iraq (2007. 06. 06.)
<http://www.heritage.org/research/lecture/great-britain-and-the-international-coalition-in-iraq> (letöltve: 2013. 02. 03)
- 14) **Gates**, Robert M.: The Security and Defense Agenda (2011. 06. 10.) at: U.S. Department of Defense. <http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1581> (letöltve: 2013. 03. 22.)
- 15) **Haditechnikai Kerekasztal** (2012. 07. 29): Az USA méltatja a magyar erőfeszítéseket a Nehéz Légiszállító Ezred kapcsán. <http://htka.hu/2012/07/29/az-usa-meltatja-a-magyar-erofesziteseket-a-nehez-legiszallito-ezred-kapcsan/> (letöltve: 2013. 03. 15)
- 16) **Honvédelem.hu** (2009. 07. 08): Meg kell határozni a NATO új szerepét.
<http://www.honvedelem.hu/cikk/15663> (letöltve: 2013. 03. 10.)
- 17) **Honvédelem.hu** (2012. 11. 25.): Új képesség a Magyar Honvédségnél
<http://www.honvedelem.hu/cikk/35079> (letöltve: 2013. 03. 20.)
- 18) **Honvédelem.hu** (2011. 06. 24.): Rasmussen az európai védelmi kiadások csökkentésének veszélyeire figyelmeztet. <http://www.honvedelem.hu/cikk/26590> (letöltve: 2013. 03. 13.)
- 19) **Iklódy**, Gábor (2010): Új kihívások- Új NATO. In: NATO Tükör
<http://www.nato.int/docu/review/2010/Lisbon-Summit/New-Nato/HU/> (letöltés: 2013. 02. 30)

- 20) **Jaffe**, (2012. 01. 12): Two army brigades to leave Euro pin cost-cutting move. In: The Washington Post. http://www.washingtonpost.com/world/national-security/army-brigades-to-leave-europe/2012/01/12/gIQA_rZqluP_story.html (letöltve: 2013. 03. 29.)
- 21) **Kormányportál**, 2012 a (2012. 11. 15): A védelmi együttműködés fejlesztéséről tárgyaltak Pozsonyban. <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/a-vedelmi-egyuttmukodes-fejlesztesrol-targyaltak-pozsonyban> (letöltve: 2013. 03. 30.)
- 22) **Kormányportál**, 2012 b (2012. 11. 06): Elérte a teljes műveleti képességet a pápai Nehéz Légiszállító Ezred. <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/elerte-a-teljes-muveleti-kepesseget-a-papai-nehez-legiszallito-ezred> (letöltve: 2013. 03. 30.)
- 23) **Kormányportál**, 2013 a (2013. március 7.): Aláírták a V4-es harcosport felállításáról szóló nyilatkozatot. <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/alairtak-a-v4-es-harccsoport-felallitasarol-szolo-nyilatkozatot> (letöltve: 2013. 03. 22.)
- 24) **Kormányportál**, 2013 b (2013. 01. 19.): Rendkívül hálásak a Balti-államok Magyarországnak. <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/rendkivul-halasak-a-balti-allamok-magyarorszagnak> (letöltve: 2013. 03. 20.)
- 25) **Lindley-French**, Julian (2011. 08. 08.): The lamps are going out all over Europe. In: Lindleyfrench's blog blast. <http://lindleyfrench.blogspot.hu/2011/08/lamps-are-going-out-all-over-europe.html> (letöltve: 2013. 03. 10.)
- 26) **Manea**, Octavian (2010. 11. 18.): Lord Ismay, restated. At: Small Wars Journal. <http://smallwarsjournal.com/blog/lord-ismay-restated> (letöltve: 2013. 03. 29.)
- 27) **Manske**, Chad (2012. 01. 31.): US military presence in Europe matters. In: Globalpost <http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/europe/120130/opinion-US-military-presence-defense-strategy> (letöltve: 2013. 03. 09.)
- 28) **Masters**, Jonathan (2013. 02. 22.): Debt, Deficits and the Defense Budget. In: Council on Foreign Relations. <http://www.cfr.org/us-strategy-and-politics/debt-deficits-defense-budget/p27318> (letöltve: 2013.03. 30.)
- 29) **Möckli**, Daniel: Smart Pooling: State of play in European defence and armamanets cooperation (2012. December) In: CSS Analysis in Security Policy. No 126, 2012-December. <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/CSS-Analysis-126-EN.pdf> (letöltve: 2013. 03. 20.)

- 30) **Nagy**, Dóra: A NATO védelmi minisztereinek brüsszeli találkozója (2012).
http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/NATO_VM_2012_okt%C3%B3ber_MAT.pdf
(letöltve: 2013. 03. 24.)
- 31) **Papp**, Gábor (2008. 06. 02.) : Hol lesznek a NATO határai, ha Grúzia az előszoba
küszöbén van?
http://kitekinto.hu/hatter/2008/06/02/hol_lesznek_a_nato_hatarai_ha_gruzia_az_elszoba_kuszoben_van (letöltve: 2013. 03. 10.)
- 32) **Pető**, Gergő: A NATO Katonai Bizottság nagyszabasi ülésének eredményei (2012)
http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/MC_2012_szept_MAT.pdf (letöltve: 2013. 03. 22.)
- 33) **Rasmussen**, Anders Fogh (2011): A Müncheni Biztonságpolitikai Konferencián adott beszéde.
http://www.europeansecurityanddefence.info/Ausgaben/2011/01_2011/01_Rasmussen/Rasmussen.pdf (letöltve: 2013. 03. 14.)
- 34) **Robertson**, Lord: Változás és folytonosság (2003 tél). In: NATO-tükör
<http://www.nato.int/docu/review/2003/issue4/hungarian/art1.html> letöltve: 2013. 03. 10.
- 35) **Roccia**, Giulia Amparo Brunii: Making NATO's Smart Defence Initiative Work (2013. 03. 25.) At: E-international relations. <http://www.e-ir.info/2013/03/25/making-natos-smart-defence-initiative-work/> (letöltve: 2013. 03. 27.)
- 36) **Rousseau**, Jean-Jacques: Discourse on inequality among men (1754)
http://www.constitution.org/jjr/ineq_04.htm (letöltve: 2013. 03. 20.)
- 37) **Skyrms**, Brian and **Irvine**, U.C. (2001): The Stag Hunt.
<http://www.socsci.uci.edu/~bskyrms/bio/papers/StagHunt.pdf> (letöltve: 2013. 03. 20.)
- 38) **Szemerényi**, Réka: A NATO a hidegháború után (1997). In: Rubiconline. 1997/5-6. Európa. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nato_a_hideghaboru_utan/ (letöltve: 2013. 03. 10.)
- 39) **Theiler**, Olaf (2011): Új fenyegetések: a kiber-dimenzió. In: NATO tükör.
<http://www.nato.int/docu/review/2011/11-september/Cyber-Threads/HU/index.htm>
(letöltve: 2013. 03. 20.)
- 40) **Vershbow**, Alexander (2013. 02. 11.): Closing the gap: keeping NATO strong in an era of austerity. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_98350.htm (letöltve: 2013. 03. 10.)

- 41) **Világgazdaság online** (2012. 04. 04.): Mi vár a NATO-ra ebben az évszázadban?. In: világgazdaság online. <http://www.vg.hu/kozelet/tarsadalom/mi-var-a-nato-ra-ebben-az-evszazadban-372458> (letöltve: 2013. 03. 20.)
- 42) **Whitlock**, Craig (2012. 01. 30.): NATO allies grapple with shrinking defense budgets. In: Washingtonpost. http://www.washingtonpost.com/world/national-security/nato-allies-grapple-with-shrinking-defense-budgets/2012/01/20/gIQAKBg5aQ_story.html (letöltve: 2013. 03. 30.)
- 43) **Zaborowski**, Marcin and **Demkó**, Attila (2013. 02. 05.): Smart Defence: Central European Contribution. In: Central European Policy Institute. <http://www.cepolicy.org/articles/smart-defence-central-european-contribution> (letöltve: 2013. 03. 24.)